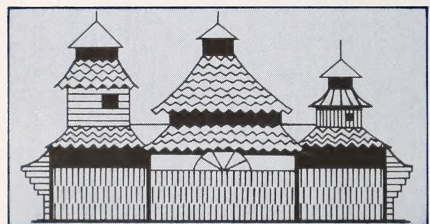
ІВАН ВЕРХРАТСКИЙ

Говор Замішанців

EX
LIB
RIS

PAUL R. MAGOCSI

45056

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

ВИДАВНИЦТВО ПРИСЬВЯЧЕНЕ НАУЦЇ І ПИСЬМЕНСТВУ
УКРАЇНЬСКО-РУСКОГО НАРОДУ

впорядкував

ОЛЕКСАНДЕР БАРВІНЬСКИЙ.

ТОМ III.

MITTHEILUNGEN DES SZEVCZENKO-VEREINES

aus dem Gebiete der Wissenschaften und der ruthenischen Literatur

redigirt von

ALEXANDER BARWIŃSKIJ

BAND III.

У ЛЬВОВІ

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарнї Наукового Товариства ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарского
1894.

Digitized by the Internet Archive
in 2016

https://archive.org/details/hovorzamishantsv00verk

Говор Замішанців.

Одміною лемківского говóра єсть говор так званих **З а м і ш а н ц ї в**. Суть то жителї слїдуючих сел розсїяних межи вертепами на горбовинї в колїнї Вислока: Близенька, Гвоздянка, Коростенька, Бонарівка, Опарівка, Ріпник, Петроша Воля, Вілька Братківска, Ванївка і Чорноріки (звиш 6.500 душ).*)

Тї Русини, окружені Мазурами, а почасти замішані між ними, близять ся бесїдою своєю найбільше до Лемків, від котрих однакож ріжнять ся подекуди виговором і декотрими другими примітами. Після переказу мають то бути потомки пійманцїв з часів воєн козацких, котрих тут яко осадників поселено. І дїйстно стрічаєм тут межи мужчинами облича козацкі, чорняві, довгоусі, та в говорі самім тепер ледве слабі слїди нарічя українського замітні (так н. пр. кажуть: „Маруся“, тим часом в Галичинї форма загально уживана: „Марися“). В цїлости говор Замішанцїв має на собі одтис говора лемківского. Все-ж таки Замішанцї нїколи не уживають „лем“, лише т і л ь к о, а місцево також е н о, а ц ы і я ц ы; — місто лемк. єденнадцет, дванадцет двадцет, тридцет (трицет), уживають є д е н а й ц є, д в а н а й ц є, д в а й ц є, т р и й ц є,

*) З тих сел Близенька з Гвоздянкою належить до повіту Ряшівского, Опарівка до Ясїльского, прочі же причисляють ся до повіту Коросиянського.

місто лемк. по руcкы, по пільскы говорять п о р у с к у, по п о л ь с к у; — місто загально руск. нашого, нашому, вашого, вашому говорять н а ш е́ г о, н а ш е́ м у, в а ш е́ г о, в а ш е́ м у; — місто я знаю, маю кажуть я з н а ў, м а ў. Окрім частиці „лем“, єще і декотрі другі лемківскі слова тут не уживають ся. І так лемк. ярец тут зове ся я ч м і н, лемк. палюнка тут з о р і в к а місто хыжа говорять тут (з виємом Опарівки) х а ў у п а і пр.

В говорі Замішанців початкові голосівки (самозвуки) слів звичайно принимають придих: ястряб, яптыка, ўівця, ўосот, ўосика, ўосїнь, ўовад, ўострый, ўузда, гиначе і пр., тим часом у Лемків придиху найчастійше нїт: астряб, уця, осот, острый і пр.

Говор Замішанців — хоть і обмежає ся на просторонь невеличку, ледве кілька сел обнимаючу — оказує розмірно велику розмаїтость і одмінность місцевостну: майже кожде з сел горі намененених має в своїй бесїдї щось примітного. І так приміром в Близеньцї називають кропиву „покріва“, в Коростеньцї „коприва“; в Близеньцї зве ся волосїнь, волосань „усын“, а в Ванївцї „воўосан“. В Ванївцї, Коростенцї, Чорнорікаx зовуть крука (Corvus corax) к р а м к о, в Ріпнику г а в р а н; — — в Близеньцї, Коростеньцї уживає ся приложник в 1. пад. єдиничного числа, середнего рода на оє: теля красно́є, жеребя маўо́є, вально́є дзецко, татарско́є зьіля — тим часом в Ванївцї, Бонарівцї, Ріпнику, Опарівцї в реченних формах е одмітує ся, так що кінчать ся на ой (ей): до́брой моўоко, худой теля, синей небо. Навіть в однім селї бувають що до виговору ріжницї. І так долїшна часть в Опарівцї говорить сепеляво: сапка, стыры, сестый — горішна же (від церкви до гори): шапка, штыри, шестый. Подекуди в Бонарівцї говорять місто вода, волю, вольіти — ода, олю, ольіти, котрий то виговор уважає ся там за одличний, благородний. В певних случаях виговорює ся а перед ў, (іменно в наконечнім складї перед ў = лъ в part. praet.) тїснїйше, протяжнїйше (так, як так зване a pochylone á в мазурскім), через що близить ся до звука о н. пр. ма̊ў, хпа̊ў, повіда̊ў = мав, впав, повідав; — купа̊ўка = купавка. Оттак в виговорі єсть розлука межи praes. я знаў = знаю, — а perf. я зна̊ў = знав.

В говорі Замішанців єсть, як у Лемків, трояке и: грубе ы (= старосл. ꙑ), середуще и (= старосл. и) і мягке і (= старосл. и) н. пр. бык, мыш; нич, ник; мі, сі. По части іноді тиї звуки навіть у того самого виразу міняють ся і переливають з собою: скріпак і скрипак, штосі і штоси, сівый, сивый і сывый. По гортанних кладе ся ы, як у Лемків, Чехів і в старословеньскім: сокыра

ногы, хыба. Подекуди звучить ы майже як громке довге о н. пр. мыш (майже як мōш).

Річ природна, що Замішанці, творячи мов би остров руский серед осель мазурских, підлягли впливови бесїди мазурскої сильнїйше, нїж Лемки. То-ж находимо в говорі Замішанців такі форми як ньіма, польск. niema, м. нема́, лемківск. ныт, не́ є; дзецко уживають майже виключно місто дїтина, тим часом у Лемків уживає ся також досить часто дытя, дытина; натоміст дытинный уживають тут в значеню: дїтни́й; словік (соўовік) місто соловій; зьобро м. ребро, сроґни́й і сетный в значіню: дуже великий, огромний; двайцє і двадистя (dwadzieścia), штырдесті (czterdzieści) і пр. З другої сторони не мож знов помпнути сеї обставини, що декотрі місцеві вирази суть дуже хороші, чисто рускі і дїйстно збогачують словню нашого язика н. пр. примітний вираз: цьільнути, в Ріпнику уживане: тороканя і др. В декотрих напрямах розвинулись уваги гідне богацтво і розмаїтость виразів, от хочби що до номенклятури нашого деркача (Crex pratensis), котрий в малій закутинї замешканій Замішанцями має аж девять назв: тритко, хрущ, хрущель, гыбок, ґедз, ґецок, ґецко, ґецак, скрипак.

Старинні форми в говорі Замішанців взагалї попадають ся рідше, нїж у Лемків.

Численні скороченя одмічаючі говор Лемківский як: по-легев! хо-ле-хо! со-ле-ся-со! смо ле-смо! і др. в тім говорі не стрічають ся.

Наголос кладе ся в говорі Замішанців, так як у Лемків, все на послїднім складї; мимо тоє сам виговор взагалї мякший і більше зближений до говорів східної Галичини.

Лемки зовуть себе „Русна́кы“; — Замішанцї же іменують себе „Руси́ны“. Лемки зовуть тих руских братів своїх „заміша́ний на́рід“, „заміша́нцї“, а не раз також „Мазу́ры“ тому, що они живучи між Мазурами приняли ношу мазурску. Однакож Замішанцї не вдоволені з тих назв. І так розказував менї один селянин в Ріпнику: „Я ку́пиў быкы на ярма́ку у ґірня́ка — а тот гва́рит мі: „вы Мазу́ры!“ я-ж мо́вю му: „чўове́ку, за́-што? я та́кый Ру́син, як ты!“ — е, пові́дат, вы юж Мазу́ры“. — Лемків зовуть Замішанцї „гірняками“, рідше також „Лемками“.

Для віддання звуковости виразів говора того уживаю правописи фонетичної, і то о скілько мож упрощеної: нових знаків не

вводжу з виємом двох: ў і å. Перший знак означає переливний звук (Zwitterlaut) колибаючий ся межи л і в, або дуже коротким у пр. гвариў, ўобух; другий, впрочім рідко тут ужитий мною, виражає а з'ужене, майже стісняюче ся в о н. пр. я повідåў. Після суголоски (шелестівки, співзвука) змягченої перед і (= ѣ) пишу ь н. пр. дітинный, ньіма, усьіп, льіпити.

Нинішна праця становить в певнім зглядї доповнене обширнїйшої студиї поміщеної в Archiv für slavische Philologie В. Ягіча під заголовком: „Ueber die Mundart der galizischen Lemken. Ein Beitrag zur slavischen Dialektologie“ von I. Werchratskij, т. XIV. стор. 587--612. -- т. XV. стор. 46-73. — т. XVI. стор. 1-41.

Понеже говор Замішанців уважати випадає за одміну (підговор) говора лемківского, про тоє хотячий близше познакомитись з тим предметом зволить порівнати обі статтї.

Материял тут поданий зібрав я в першій половинї серпня р. 1891. Іменно об'їхав для студий діялектольоґічних слїдуючі сéла: 1. Близенька. 2. Гвоздянка. 3. Коростенька. 4. Чорноріки. 5. Ванївка. 6. Бонарівка. 7. Ріпник. 8. Опарівка.

При поодиноких виразах або формах звичайно наведені в скороченю місцевости, де згадані слова уживають ся. І так означає:

Б. = Близенька (в книжках: Близянка). — Бон. = Бонарівка. — В. = Ванївка. — Гв. = Гвоздянка. — К. = Коростенька (в книжках також Красна). — О. = Опарівка. — Р. = Ріпник. — Ч. = Чорноріки.

Вирази говора Замішанецкого тут зіставлені з одвітними виразами загально у нас уживаними або з виразами других говорів нашого язика, декуда також — іменно, де се менї видавалось пожиточним — з словами старословеньскими і з виразами живучих бесїд славяньских. При порівнаню приложників руских і старословеньских послїдні наведені все в формі іменній.

Ві Львові 15. падолиста 1893.

Іван Верхратский.